

TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÓ

Úton az Európai Unióba

A fenti cím Magyarország mai helyzetét próbálja jellemezni, amely sok gazdasági, politikai és egyéb társadalmi kérdés megvitatására adhat okot. Nem csoda tehát, hogy ez volt a címe annak az ülésnek, melyet a Debreceni Egyetem Közgazdaság-tudományi Kara, az MTA Debreceni Bizottsága Jogi és Közgazdaság-tudományi Szakbizottsága és a Magyar Közgazdasági Társaság Hajdú-Bihar Megyei Szervezete szervezett a Magyar Tudomány Napja alkalmából. Az előadók – a Debreceni Egyetem Közgazdaság-tudományi Karának oktatói – rövid előadásokat tartottak, melyeknek középpontjában az Európai Unió és benne Magyarország jelene és jövője állt. Az előadások két szekcióban hangzottak el a Debreceni Akadémiai Bizottság székházában 2002. november 28-án. A rendezvény egyben az egész őszi szemeszteren át tartó Debreceni Tudományos Napok konferenciasorozatának egy állomása is volt.

A kibővítés forgatókönyvei címet viselte az első előadás. *Csaba László* abból indult ki, hogy noha a tíz új tagjelölt felvétele már igen közel van, az Európai Unió elmulasztotta megreformálni döntéshozatali folyamatát. Ennek eredményeképpen egy felkészületlen szervezet várja a szintén nem teljesen felkészült tagokat. Hogyan fogja megoldani az EU ezt a bémult helyzetet? – tette fel a kérdést. Feltételezése szerint 2006 vagy 2008 tájékán az Európai Unió megújulási folyamaton megy majd keresztül, amelynek eredményeképpen egy kevésbé bürokratikus, adminisztratív szabályokkal kevésbé átszőtt, decentralizáltabb, rugalmasabb unióban élünk majd.

Hipotézise bizonyításaként az előadó elemezte az EU politikai területeit, és rámutatott, hogy a jövőben kevesebb pénzről fognak dönteni átláthatóbban, két okból is. Egyrészt a finanszírozási igények és a rendelkezésre álló eszközök közötti feszültség áthidalhatatlanná válik, másrészt az újraelosztás elvi alapjai is megkérdőjeleződnek.

Zárásként feltette a kérdést, hogy miért is kell csatlakoznunk. Amint az a fentiekből is látszik, jobb érveket kell találnunk, mint a transzferek maximalizálása. A növekedés felgyorsulása sem túl jó érv, mert bár valószínűleg megtörténik, de a statisztikai hibahatáron belül lesz. Sokkal inkább hivatkozhatunk azonban a szilárd demokráciára és az erős demokratikus intézményrendszerre. Nem utolsósorban pedig arra, hogy az Európai Unió tagjaként beleszólhatunk majd a ránk vonatkozó döntésekbe. Ez pedig nem volt jellemző az újkori magyar történelem során.

Az Európai Uniónak tehát fel kell ismernie a konszenzusos döntéshozatal határait, és meg kell szabadulnia az olsoni elosztási koalíciók részérdekeinek csapdjából. Talán nem véletlen, hogy az ebből fakadó népszerűtlenség politikai dilemmáját egy olyan

ország – Portugália – miniszterelnöke fogalmazta meg (*Rodrik*, 1996), amelyről a második előadásban is szó esett. „Mit tanulhatunk a korábbi bővítésekből?” – tette fel a kérdést előadása címében *Mustó István*. Először is le kell szögeznünk – állapította meg –, hogy nem minden bővítés feltétlenül alkalmas arra, hogy tanuljunk belőle. Ilyen például a legutóbbi, Ausztria, Finnország és Svédország csatlakozása, hiszen az ő gazdasági-társadalmi helyzetük és annak viszonya az EU-tagországokhoz jelentősen eltért a miénktől: EFTA-tagok voltak, gazdaságuk pedig legalább olyan fejlett volt, mint az EU-tagállamoké. Tanulhatunk azonban a déli bővítésekből, Görögország, Portugália és Spanyolország csatlakozásából. Az előadó rámutatott, hogy a fő hasonlóság a két országcsoport között, hogy mindkettőt közepesen fejlett országok alkotják vagy alkották, illetve mindkettő tagjainak diktatórikus időszakon kellett „átesniük”. Továbbá termelési és külkereskedelmi áruszerkezetük is hasonló, ami azonban azt is jelenti, hogy az EU-n belül versenytársai lesznek egymásnak.

Nem szabad elhallgatnunk azonban a különbségeket sem. A ma csatlakozó országoknak sokkal több jogi anyagot kell átvenniük és beépíteniük jogrendszerükbe, mint a déli bővítések idején (az EU-nak ma három pillére van, míg akkor csak egy volt). Ez azonban nem pusztán technikai kérdés, amire korábban *Paul G. Hare* is felhívta a figyelmet (*Hare*, 2001, 31–32. o.). Viszont az akkori jelölt országok nem kaptak előcsatlakozási segítyeket.

Az előadó megvizsgálta, milyen következtetéseket vonhatunk le a tapasztalatokból a csatlakozás utáni makrogazdasági helyzetre vonatkozóan. E tapasztalatok szerint a nagy mennyiségű és erős versenyt jelentő importcikk beáramlása miatt a kereskedelmi mérleg romolhat. Másrészt viszont a külföldi tőkebeáramlás megsokszorozódhat.

Az előadó felhívta a hallgatóság figyelmét arra is, hogy a belépés pillanatáig az Európai Unió potenciális ellenfélként tekint a külső országokra. A belépés után azonban teljes politikai és gazdasági szolidaritást vállal vele. Végül számba vette, miknek kellene jellemezniük egy ideális csatlakozás előtti helyzetet. Véleménye szerint ezek a makroökonómiai egyensúly, a mikroökonómiai versenyképesség, a költségvetési deficit és az államadósság minimális szintje. Mindezeket jól megfontolt transzferek hatékonyabbakká tehetik.

Folytatva az utóbbi gondolatot, a csatlakozás előtti magyar gazdaságpolitika volt a tárgya a harmadik előadásnak, melynek előadója *Muraközy László* volt. Előadásában rámutatott, hogy az ez évi kétszeri – a választások előtti és utáni – költsékezés miatt a kormány nem fogja tudni tartani a jövőre beígért 4,5%-os költségvetési hiányt. Ráadásul ezeket az állami kiadásokat nem infrastrukturális fejlesztésekre, hanem belső felhasználásra költötték, így nem növelik az ország versenyképességét sem. Mindez inflációs nyomáshoz vezetett, ami kiélezte a feszültséget a monetáris és a fiskális politika között. Nem lehet tehát elég sokszor hangsúlyozni, hogy az ésszerű gazdaságpolitika, a kiszámíthatóság és az általa megteremtett bizalom mennyire fontos a fenntarthatóság szempontjából.

Még mélyebbre ástott ebben a kérdésben az előadások során az első blokkja zárásaként *Jankovics László*. Az euró bevezetése kapcsán felmerülő gazdasági és politikai dilemmákról beszélt. Az előadó megvizsgálta, hogy a magyar gazdaság mennyire felkészült az euró bevezetésére. Elemezte a jogi és gazdasági helyzetet a Maastrichti Szerződés nézőpontjából. Szintén rámutatott a fiskális és a monetáris politika közötti feszültségre, amely felveti a forint intervenciós sávközepe leértékelésének dilemmáját.

Megállapította: megvizsgálva az euró egyoldalú bevezetésének lehetőségét jogi, gazdasági és politikai szempontból, levonható az a következtetés, hogy jogi lehetősége

ugyan megvan egy ilyen akciónak, de heves politikai ellenállásba ütközne. Mindenekelőtt azonban a gazdasági előnyök és hátrányok elemzése nem egyértelmű, sokkal inkább ellentmondásos eredményre vezet. Végül az előadó az euró gyors vagy fokozatos bevezetésének kérdésével foglalkozott. Rámutatott, hogy ez a kérdés hasonlóan az egyoldalú bevezetéshez, szintén a szabályok versus diszkrecionális döntések kérdését veti fel. Az előadó két jelentős érvet hozott fel a fokozatos bevezetés mellett. Egyrészt a nagyobb növekedésből származó inflációs nyomás egy részét felszívhatná a fokozatosan erősödő árfolyam, másrészt nagyobb mozgásteret biztosítana a csatlakozás utáni gazdaságok számára. Bár ez a mozgáster – mint fentebb láttuk – nem mindig előny.

Az előadásokat követő vitában szintén a szabályozás gyors, illetve a fokozatos átvétele volt a fő kérdés. Az ehhez fűzött kommentárjában *Pete Péter* fogalmazta meg véleményét, miszerint a szabályok hirtelen bevezetésével óvatossá kell lennünk. Hiszen ha legalább az egyének többsége nem fogadja el a szabályt, az akár még válságokhoz is vezethet. Más megfogalmazásban ez úgy hangzik, hogy a megváltoztatott formális szabályok (intézmények) összeütközésbe kerülhetnek az informális szabályokkal (intézményekkel), amely jólétrontró egyensúlytalanságot hozhat létre (*Winiecki*, 2001).

A rövid szünet után további négy előadás hangzott el a közelgő európai uniós csatlakozásunkhoz kapcsolódva különböző aspektusokból. *Szabó Katalin* a külföldi működőtőke-beruházások által megvalósuló tudástranszfert állította vizsgálatának középpontjába. Kiemelte, hogy az elmúlt évtizedben teljes tudáscsere zajlott le, és óva int attól, hogy a következő években, az Európai Unióba való belépés után alábbhagyjon ez a folyamat. Indításként arra hívta fel a figyelmet, hogy míg a megvalósuló beruházások értéke forintban mérhető, addig az átadott tudás tényleges nagysága, értéke ismeretlen. Összhangban van ez *Szalavetz* [1999] egyik korábbi, a német tulajdonban lévő hazai feldolgozóipari cégek vizsgálata alapján tett megállapításával, miszerint a befogadott technológiatranszfer nem mérhető a K+F statisztikában alkalmazott mutatószámokkal, mert azok erősen alulbecsültek. Ennek egyik oka, hogy kevés figyelem fordul a kevésbé mérhető, elméletileg az immateriális javak közé tartozandó szervezettefejlesztési, üzemszervezési és eljárási tudás áramlására.

A tudástranszfer nagyságának megfoghatatlansága szolgáltatott alapot az előadó empirikus vizsgálatához, amelynek célja e transzfer jellemzőinek feltárása volt. Véleménye szerint a tudás áramlása duális tanulással jár együtt, duális, mert mind a hagyományos piaccgazdasági, mind az új gazdasági ismeretek elsajátításra kerülnek, duális, mert áramlása nem csak egyirányú, nem csak a külföldi beruházótól hazánkba történik. A kutatás eredményeként különböző tanulási formákat azonosított. Ami mindenkinek egyértelmű: a tanulás megvalósulhat külföldi szakértők („repülő tanítómesterek”) rövid idejű tanácsadásával, vagy a vétett hibák szigorú ellenőrzésével és kijavítási követelményével. Ami igazán érdekes, az a forma, ami a tulajdonos vállalatánál történő nézelődésen keresztül valósul meg „...Az ottani vezetők hagyták, hogy nézelődjünk náluk. Bármit megnézhattunk a német gyárban, amit csak akartunk.” Kiemelte még a tanulás két gyakori jellemzőjét. Először is legtöbbször konkrét problémához kapcsolódik: a fellépő szükséglet esetén nyújt a tulajdonos megfelelő szakmai segítséget, másrészt pedig átvétele lépcsőzetesen történik, megfelelő ismeretekkel a befektető csak a vállalat vezetőit és kulcsfiguráit látja el, az ő feladatuk ezek továbbítása a többi érdekelt felé.

A következő előadás szintén a tudásáramláshoz kapcsolódott, de teljesen más megközelítésben. *Polónyi István* egyetemi tanár a felsőoktatás finanszírozási helyzetével és a hallgatói létszám változásának bemutatásával foglalkozott, amihez mind idősoros, mind

keresztmetszeti adatokat felhasznált. Nemzetközi összehasonlításban a GDP 1 százalékát kitevő felsőoktatási kiadásunk (1998-as adatok) átlagosnak mondható. Az elmúlt 12 év alapján látható, hogy míg a kiadások nagyságrendje enyhén csökkent (mind a GDP-hez és mind a költségvetési kiadásokhoz képest), addig ugyanezen időszakban a hallgatói létszám erőteljesen növekedett a nappali és különösen a felnőttképzés viszonylatában. Ebből az egy hallgatóra jutó kiadás csökkenése adódik. Nagyságrendje az OECD-országokhoz viszonyítva még így is átlagosnak mondható. Romló tanári ellátottságunk (egy oktatóra jutó hallgatólétszám) nemzetközi viszonylatban azonban még mindig jónak számít. Következtetésként levonható, hogy az egy főre jutó kiadások csökkenése minőségromlást vonhat maga után, amit erősíthet az oktatói ellátottság romlása. „Milyen hatással lesz a hazai felsőoktatásra az EU-s csatlakozás?” – tette fel a kérdést végezetül az előadó. A mai helyzethez képest nem nagy hatással. A változás inkább a posztgraduális képzést fogja érinteni, többen fogják ezt a fokozatot külföldön vagy külföldi intézmény hazai iskolájában megszerezni.

A következő előadásban ismét visszakanyarodtunk a külföldi működőtőkeberuházások vizsgálatához, *Láng Eszter* a Hajdú-Bihar megyében betöltött gazdaságfejlesztési szerepükről készített értékelést. Az előadó szerint a címet lehetne úgy is fogalmazni, mekkora az EU-s tőkebefektetések szerepe, mivel innen származik az FDI több mint 70 százaléka. Már az előadás elején elhangzott a szerző legfontosabb következtetése, hogy az FDI-nak nincsen igazán erős közvetlen hatása a megye gazdaságának fejlődésére. Számadatokkal (például az egy főre jutó GDP az országos átlaghoz és az EU-hoz mért aránya) és egyéb érvekkel (például autópálya hiánya) támasztotta alá e régió elmaradottságát. Megállapította, hogy az FDI nem a kis- és középvállalatokba áramlik, amelyek itt a vállalkozások 99,8 százalékát teszik ki és a munkahelyek 67 százalékát, valamint a GDP felét adják. A megye városai mezőváros jellegűek, érvényesül a periférikus jelleg, ráadásul minél kisebb a település, annál alacsonyabb az iparosodás és ezért annál kevésbé jön be az FDI. Eltérő következtetésre jutott vizsgálata alapján *Hamar [1999]*, aki szerint az egyes megyékbe beáramlott, fővároshoz képest elenyésző nagyságrendű külföldi működőtőke-befektetések jelentősen hozzájárultak az adott térségek fejlődéséhez. *Benedek [2001]* szerint a külföldi működő tőke szerepe igen nagy jelentőségű a regionális differenciák csökkentésében. Hazánk legfejlettebb területei jelentős külföldi működőtőke-beáramlással jellemezhetők, és az így létrejött vállalkozások biztosítják a nemzetközi munkamegosztásban való részvételt.

Az előadó szerint van lehetőség a tőkevonzó képesség fokozására (például kedvezmények nyújtásával), de ezzel átütő sikert nem lehet elérni (lásd Debreceni Ipari Park). Az EU-n belül is megmaradtak az egyes területek közötti fejlettségbeli különbségek. Ebből kifolyólag a fejlődés három másik útját javasolta. Egyrészt a strukturális alapok minél jobb kihasználását, másrészt a környező nem EU-s országokkal fennálló gazdasági kapcsolatok további erősítését és harmadrészt az FDI közvetett hatásának hasznosítását. Ez a közvetett hatás úgy jelentkezik, hogy az ország nagy tőkevonzó területeire beáramló FDI tovább fejleszti a gazdaság általános színvonalát, és így több forrást lehet átcsoportosítani az elmaradottabb régiók támogatására.

Ez a gazdaságfejlesztési koncepció markánsan eltér *Szalavetz [2000]* álláspontjától, aki szerint az elmaradott régiókban a hagyományosan alkalmazott kínálatorientált regionális fejlesztési politikát ki kell egészíteni a keresletorientált politikával (belső erőforrások mozgósításával), és ezek sikeres alkalmazása esetén a beáramló külföldi működő

tőke növekedési pólusokat hozhat létre. A növekedési pólus alatt egy terület, térség látványos növekedését érti.

Végül a külgazdasági stratégia fontosságáról volt szó *Erdey László* előadásában. „Miért van szükség külgazdasági stratégiára – tette fel a kérdést –, hiszen ha belépünk az unióba, az ő követelményeinek kell megfelelnünk”, elveszítjük szabad mozgásterünket, stratégiánkat. Nem lehet olyan egyezményünk, ami az EU-val ellentétes. Pontosan emiatt van arra szükség, hogy az elkövetkező másfél évben lehetőségeinket kihasználjuk, és így az országot a belépés előtt minél jobban pozícionáljuk, adta meg a választ az előadó. Előadásában sor került a külgazdasági stratégia céljainak ismertetésére, ami a nagyobb termék- és szolgáltatásexportot, az FDI és a magyar tőke kivitel növelését foglalják magukba, kiegészítve a belső piac esetenkénti védelmével, ha szükséges. Ezt követően a külgazdasági stratégia szabályozási eszközrendszerére tért ki, amelynek segítségével az előbbi célok elérhetők. Ezzel kapcsolatban az előadó számos problémára hívta fel a figyelmet, amelyek közül Magyarország versenyképességének romlása a legfontosabb.

Mint tudjuk, ez három sokk, a reálbérkiáramlás növekedése, az erős forint és a jelentős költségvetési deficit együttes hatásának következménye. Minél hamarabb meg kellene fordítani ezt a tendenciát, mivel a 2003-as USA- és EU-beli konjunktúrakilátások alapján csak enyhe exportnövekedéssel lehet számolni, ami nemzetközi szinten az exportőrök versenyének erősödéséhez vezet. Az MNB azonban nem fogadja el az exportőrök érveit, és a decemberi jelképes kamatcsökkentése eredményeképpen a forint továbbra is szorosan az intervenció határnál maradt. Az infláció megfékezésének fontosságát senki nem vitatja, de nem szabad ezért mindent feláldozni. Mit ér az alacsony infláció egy romló nemzetközi versenyképességgel, magas reálkamatokkal és recesszióval sújtott gazdaságban? Tehát úgy is mondhatjuk, hogy az erős forinttal jellemezhető árfolyam-politika nem a külgazdasági stratégia megvalósulását fogja támogatni.

Az előadó szerint exportösztönzésnél felmerülő probléma az egységes rendszer hiánya, nincsen összhangban az agrár- és az ipari termékek ösztönzése. Az exporttámogatásról pedig, mint stratégiai eszközről le kell mondanunk, jelentősége erőteljesen csökken nemzetközi megállapodásaink következtében. Ebből is látszik, vannak még teendőink az EU-csatlakozást megelőzően.

Az utolsó előadást követően élénk szakmai vita alakult ki, amely lényegében az FDI gazdaságfejlesztő szerepéhez kapcsolódott. Többen nem értettek egyet a strukturális alapokra támaszkodó politikával. *Csaba László* szerint a strukturális alap csak a rossz tendenciákat erősíti, *Hámori Balázs* pedig azon a véleményen volt, hogy a tőkevonzó képesség fokozására kell összpontosítani az infrastruktúra és a tudásgazdaság támogatásával. *Muraközy László* szerint a fejlődéshez a régió aktív hozzájárulása szükséges, aminek eredménye a periféria centrummá válása lehet, amely eshetőségre *Szabó Katalin* hívta fel a figyelmet. *Láng Eszter* válaszában azonban szkepticizmusának adott hangot a megye „szigetett” (centrummá) válásának lehetőségével kapcsolatban, mivel a beáramlott tőke nem a megfelelő iparágakba (a kereskedelembe és az energiaszektorba) folyt.

Az előadások is megmutatták, hogy az EU-hoz való csatlakozás hatásait sokféle aspektusból vizsgálhatjuk. Bármelyiket is vesszük közelebből szemügyre, láthatjuk, hogy rengeteg a teendő, számos probléma vár még megoldásra. A csatlakozás bekövetkezése már régóta nem kérdéses, de a belőle származó összes lehetőség megfelelő kihasználása már nem olyan egyszerű. Pusztán a csatlakozás ténye nem oldja meg a gazdasági nehézségeket, nekünk is sokat kell tennünk.

Eközben hazánk rendületlenül halad tovább az EU-hoz vezető úton, és 2002. december 13-án a koppenhágai csúcson elfogadásra került a csatlakozási szerződés, ami az öt éve tartó tárgyalási folyamat végére tett pontot. Ennek ünnepélyes aláírása áprilisban megtörtént, és egy év múlva, 2004-ben végre megérkezünk az EU-ba.

Czeglédi Pál – Kárpáti Tibor

Hivatkozások

- Benedek Tamás* [2001]: Külföldi tőkebefektetések a regionális különbségek tükrében. *Vezetéstudomány*, 5. sz., 17–26. o.
- Hamar Judit* [1999]: A külföldi működőtőke-beáramlás Magyarországon belüli területi jellemzői. *Külgazdaság*, március, 47–70. o.
- Hare, Paul G.* [2001]: Intézmények és gazdasági teljesítmény az átalakuló országokban. *Külgazdaság*, 4–34. o.
- Rodrik, Dani* [1996]: Understanding Economic Policy Reform. *Journal of Economic Literature*, 1. sz., 1–41. o.
- Szalavetz Andrea* [1999]: Technológiatranszfer, innováció és modernizáció. *Külgazdaság*, május, 29–41. o.
- Szalavetz Andrea* [2000]: A külföldi tőkebefektetések regionális hatásai – gazdaságpolitikai megfontolások. *Külgazdaság*, július–augusztus, 52–64. o.
- Wienicki, Jan* [2001]: Formal Rules, Informal Rules, and Economic Performance. An Organizing Framework. *Acta Oeconomica*, 147–172. o.

Czeglédi Pál, a Debreceni Egyetem PhD hallgatója.

Kárpáti Tibor, a Debreceni Egyetem PhD hallgatója.